

Педагоги, що підтримували вільне виховання, або відкидали зазначені методи, або радили використовувати їх для боротьби з вадами характеру. У радянській же педагогіці, хоч й критикувалася гербартіанська методика, проте підбір методів залишався той самий. Перевага надавалася тим з них, які забезпечували якомога більшу ефективність впливу вихователя на дитину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Концепція виховання особистості / І. Бех // Радянська школа. – 1991. – № 5. – С. 40–47.
2. Будз П. Виховання характеру / П. Будз // Шлях навчання і виховання. – 1928. – Ч. 11. – С. 1–9; Ч. 12. – С. 4–9.
3. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: підручник для вчителів / Г. Ващенко. – К.: Школяр, 1999. – 385 с.
4. Верцін Г. Кілька гадок о цілі виховання / Г. Верцін // Учитель. – 1899. – Ч. 22. – С. 347–350.
5. Ганузин В. Школа без педагогического насилия / В. Ганузин // Директор школы. – 2011. – № 10. – С. 79–83.
6. Ересь Е. Воспитание характера / Е. Ересь, У. Силенко. – Минск: Общ-во по распротр. полит. и науч. знаний Белорусской ССР, 1961. – 35 с.
7. Животко А. Кара й залякування / А. Животко // Світло. – 1922. – Ч. 4–6. – С. 72–77.
8. Збандуто С. Педагогіка: [навч. посібник для студентів пед-х ін-тів] / С. Збандуто. – К.: Радянська школа, 1965. – 508 с.
9. Коменский Я. Великая Дидактика // Я. Коменский. // Избранные педагогические сочинения / [под ред. А. Красновского]. – М.: Учпедгиз, 1955. – С. 164–391.
10. Кондратюк О. Заохочення і покарання дітей у сім'ї / О. Кондратюк. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1964. – 48 с.
11. Кондратюк О. Моральне виховання учнів / О. Кондратюк. – К.: Радянська Україна, 1961. – 48 с.
12. Кондратюк О. Педагогічне стимулювання в процесі формування поведінки учнів / О. Кондратюк. – К.: Радянська школа, 1963. – 144 с.
13. Коссак І. Сучасне вихованє / І. Коссак // Учитель. – 1903. – Ч. 15. – С. 225–228; Ч. 17. – С. 257–261; Ч. 18. – С. 277–280; Ч. 19. – С. 291–294.
14. Кухта І. Учитель-виховник і його постава до учня / І. Кухта // Шлях виховання й навчання. – 1934. – Ч. 3. – С. 167–183.
15. Макаренко А. Виховання характеру в школі / А. Макаренко // Вибрані педагогічні твори / [за заг. ред. Є. Мединського та І. Сладковського]. – Київ–Харків: Радянська школа, 1947. – С. 45–48.
16. Макаренко А. Проблеми виховання в радянській школі / А. Макаренко // Вибрані педагогічні твори / [за заг. ред. Є. Мединського та І.Ф. Сладковського]. – Київ–Харків: Радянська школа, 1947. – С. 41–45.
17. Мацьків В. Наші діти і їх виховання / В. Мацьків. – Філадельфія: Накл. учительської громади у Філадельфії, 1966. – 59 с.
18. Педагог (В. Луців). Похвала і кара у вихованні дітей // Життя і Школа. – 1961. – Ч. 5. – С. 16.
19. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – С. 34–184.
20. Селиванов В. Воспитание воли школьника / В. Селиванов. – [2-е изд., перераб.]. – М.: Учпедгиз, 1954. – 208 с.
21. Сливко І. Характер, воля і виховання: Стенограма публічної лекції / І. Сливко. – К., Б.в., 1947. – 30 с.
22. Столиця З. Выработка характера / З. Столиця. – [2-е изд., дополн.]. – Петроград – М.: Издание Т-ва М. О. Вольфъ, 1915. – 97 с.
23. Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5: Статті. – 639 с.
24. Шухевич В. Провина і кара / В. Шухевич // Учитель. – 1898. – Ч. 22. – С. 345–349.

Ніна Гордієнко,
канд. пед. н., доцент,
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Проаналізовано явище булінгу з соціально-педагогічної точки зору та заходи, спрямовані на викорінення цього явища, що є важливим напрямком виховання ненасильницької поведінки у неповнолітніх.

Nina Hordiienko

BULLYING AS A SOCIAL AND EDUCATIONAL PROBLEM. WAYS OF IT'S SOLUTION

A problem of bullying is analyzed from socio-pedagogic perspective and anti-bullying strategies are outlined, which are an important step to promote non-violent behaviour in youth.

Прояви насильства в умовах загальноосвітньої школи – одна із найгостростріших і актуальних проблем сучасного українського суспільства, яка, на жаль, через значний рівень латентності цього явища посправжньому недооцінюється як державою, так і громадськістю, адже багато випадків шкільного насильства залишаються прихованими та незареєстрованими. Однак навіть офіційна статистика представляє собою

вражаючу картину. За даними масштабного опитування учнів загальноосвітніх шкіл, проведеного Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України» у 2009 році, 65% дівчат та 50% хлопців у віці 9–11 років; 84% дівчат та 70% хлопців у віці 12–14 років; 56% дівчат та 51% хлопців у віці 15–16 років дали ствердну відповідь, що зазнають насильства в школі. Майже третина всіх опитаних дітей зазначила, що не тільки регулярно зазнає насильства, а й не отримує адекватної допомоги в цій ситуації [2, с. 4–5]. Свідченням поширеності явища булінгу стали численні публікації та репортажі на національному телебаченні, оприлюднення відеозаписів знущань над школярами в Інтернеті.

Актуальність вивчення феномену булінга серед учнів загальноосвітніх шкіл у наш час обумовлюється тим, що несоціалізована агресія є серйозною соціально-педагогічною проблемою, яка знаходить вихід у насильстві й завжди завдає серйозної шкоди фізичному й психічному здоров'ю, розвитку й соціалізації дитини, нерідко становить загрозу її життю чи навіть спричиняє смерть [1, с. 3].

Булінг (bullying, від англ. *bully* – хуліган, забіяка, грубіян, насильник) визначається як утиск, дискримінація, цькування. Цей термін означає тривале фізичне чи психічне насильство з боку індивіда або групи щодо індивіда, який не здатний захистити себе в даній ситуації. Булінг – це специфічна форма агресивної поведінки, яка може бути описана в ситуації, коли учень повторно чи постійно зазнає негативних дій з боку однієї чи більше осіб. Негативні дії мають місце тоді, коли наявний дисбаланс у силах між жертвою та агресором. За останні 20 років поняття булінгу стало міжнародним соціально-психологічним і педагогічним терміном, за яким стоїть сукупність соціальних, психологічних та педагогічних проблем.

Соціальна природа булінгу, як правило, має у своїй структурі три елементи, а саме: переслідувач (булі); жертва; спостерігач. Відтворити типовий портрет агресора та жертви досить важко. Разом із тим, відомий норвезький психолог Д. Ольвеус, автор моделі булінгу в освітньому середовищі, визначає найбільш типові риси учнів, схильних ставати булі наступним чином [3]:

– вони відчувають сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі; вони імпульсивні й легко шаленіють;

– вони часто зухвалі та агресивні в ставленні до дорослих (передусім батьків і вчителів);

– вони не виявляють співчуття до своїх жертв;

– якщо це хлопчики, вони, зазвичай, фізично сильніші за інших.

Жертви булінгу також мають свої характерні риси:

– вони часто тривожні, невпевнені в собі, мають низьку самооцінку;

– вони полохливі, вразливі, замкнуті й сором'язливі;

– вони схильні до депресії й частіше за своїх ровесників думають про самогубство;

– вони часто не мають близьких друзів та успішніше спілкуються з дорослими, ніж із однолітками;

– якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабшими за своїх ровесників.

Серед причин булінгу в первинному колективі вчені виділяють наступні:

– боротьба за лідерство;

– зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитись до них;

– агресивність і віктимність;

– наявність у дитини психічних чи фізичних вад;

– заздрість;

– відсутність предметного дозвілля тощо [4, с. 32–33].

Булінг може виявлятися у різних формах. Він може бути: фізичним (завдання ударів, штовхання, пошкодження або крадіжка власності); словесним (обзивання, глузування або висловлювання, якими ображається стать, раса або сексуальна орієнтація); соціальним (виключення особи із групи чи розповсюдження пліток або чуток); в письмовій формі (написання записок або знаків, що є болючими чи образливими); електронним (загальновідомий як кібербулінг) – розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням електронної пошти, СМС і сайтів соціальних мереж.

Реалії сьогодення свідчать про певні зміни проявів булінгу у залежності від статевої приналежності школярів. Зокрема, якщо для хлопчиків найбільш типовою формою булінгу вважається фізична (стусани, штовхання, бійка тощо), а для дівчаток – словесна, соціальна (поширення пліток, виключення з кола спілкування), то останнім часом ми часто стаємо свідками фізичної жорстокості дівчат. А, отже, стираються грані між булінгом дівчат і хлопців.

Соціально-педагогічна проблема насильства в школі вимагає погляду на неї як на явище системне й комплексне. Саме тому й підхід до її розв'язання повинен бути системним і комплексним. Ця проблема виходить далеко за межі школи, а, отже, вимагає залучення до її вирішення не тільки вчителів, фахівців психологічної служби школи, батьків, а й громадськості, засобів масової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. матеріали для працівників освіти / [авт.-упор. : С. Буров, І. Дубиніна, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська]. – К. : Видав. дім «КАЛИТА», 2007. – 36 с.
2. Дубровська Є. Насильство в школі : аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні / Є. Дубровська, М. Ясенівська, М. Алексєєнко. – К. : Жіночий консорціум України, 2009 – 34 с.
3. Ольвеус Д. Жестокость среди школьников и ее жертвы / Д. Ольвеус // Перспективны: сравнительные исследования в области образования. – 1997. – № 2. – С.115 – 146.
4. Система захисту дітей від жорстокого поводження : навч.-метод. посіб. / Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін. ; [ред. : К. Левченко, І. Трубавіна] ; Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді, Міжнар. жіночий правозахис. центр «Ла Страда Україна». – К. : Держсоцслужба, 2005. – 395 с.

Оксана Городецька,

канд. пед. н.,

Тернопільський обласний

комунальний інститут

післядипломної педагогічної освіти

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА В ШКОЛІ

У статті порушена проблема насильства в школі. Подано характеристику типів жорстокого поводження з дітьми. Окреслено шляхи запобігання шкільному насиллю.

Oksana Horodetska

RELEVANCE OF THE PROBLEM OF VIOLENCE AT SCHOOLS

The article features the problem of violence in schools. It describes the types of cruel treatment against children. Ways of child abuse prevention at schools are outlined.

Соціально-правовий захист дітей і охорона дитинства визнані в Україні стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і є важливою складовою державної політики. Проте більшість українських громадян недостатньо обізнана з правами дітей, що зумовлено, передусім, суспільно-історичним та політико-економічним розвитком нашої держави, де права людини завжди порушувалися. Сьогодні багато молодих батьків не хочуть брати на себе відповідальність за їх виховання дітей, що призводить до порушення прав і свобод дітей.

Актуальність проблеми захисту і зміцнення прав дитини є очевидною, що зумовлює підвищення обізнаності дорослих щодо дискримінації прав дітей та шляхів запобігання цьому ганебному явищу.

Насильство – це спосіб, що забезпечує панування, владу людини над людиною; примус, який відбувається всупереч волі того, проти кого він спрямований; зазіхання на людську свободу [3]. Вчені розрізняють такі види насильства (табл. 1).

Таблиця 1

Види насилля

Фізичне	Психічне	Моральне	Релігійне	Духовне	Сексуальне	Інформаційне	Економічне
Побиття рукою, іншими предметами, штовхання, ляпаси, викручування рук, нанесення тілесних ушкоджень.	Глузування, пригнічення волі, образа, приниження, примус, пліткарство, шантаж, зневага, нехтування.	Заякування, погрози.	Примушування до участі в релігійних обрядах.	Позбавлення людини змоги вчитися і розвиватися.	Сексуальна експлуатація людини.	Насильство здійснене з допомогою ЗМК, використання інформації для негативного впливу на особистість	Умисне позбавлення однієї людиною іншої житла, одягу, майна чи коштів.

Сучасні засоби масової комунікації (медіа) мають значний вплив на взаємостосунки дорослих і дітей, оскільки задають взірці суперечливої поведінки, провокуючи таким чином насильницькі дії неповнолітніми. В обігу сьогодні існує поняття «**медіанасильство**», яке застосовують для характеристики певних жанрів, окремих сцен і характеру взаємодії у комунікаційному процесі [4, с. 208].

Виокремлюють кілька видів медіанасильства:

- контактне фізичне насильство (зображення ударів, ляпасів, штурханів тощо);
- озброєне насильство (із застосуванням вогнепальної, тупої або ріжучої зброї);